

+ inter ceteros festos dies hanc habetote diem,
 + et celebrate eam cum omni letitia, ut et in
 + posterum cognoscatur, omnes qui fideliter
 + Persis obediunt, dignam pro fide recipere
 + mercedem: qui autem insidiantur regno
 + eorum, perire pro scelere. Omnis autem

+ provincia et civitas que noluerit, solemn-
 + tatis hujus esse participes, gladio et igne
 + pereat, et sic deleatur, ut non solum homi-
 + nibus, sed etiam bestiis in via sit in sempi-
 + ternum, pro exemplo contemptus, et inobe-
 + dientis*.

1. Finito Esther libro ad canonicis Hebraicæ
 veritatis conclusionem istam subjungit Memmianum
 exemplar: EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM.
 INCIPIT QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRÆO-
 RUM CANONE NON HABENTUR. Quæ literis aureis
 descripta leguntur in medio figuræ orbiculatæ coro-
 nam civicam exprimentis veterum numerorum. Eadem
 habet ms. biblicorum codex Ecclesie Narbonensis,
 sed stylo simpliciori in hunc modum: EXPLICIT LIBRA
 ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHO-
 RUM, etc. Notat igitur versus esse septingentos in
 libro Esther, in quo volumine expliciit ultimus ordo
 librorum canonicis. Hæc etiam leguntur partim mi-
 nio, partim atramento: literis autem uncialibus seu
 majusculis scripta in ms. San-Germanensium. 15:
 « Finis Esther, Deo gratias, Amen. Hujusque
 completum est vetus testamentum, id est, omnes
 canonicas scripturas (lege, omnes canonicæ Scripturæ,

quæ sicut) quod sicut libri viginti quatuor: quas
 transtulit Hieronymus presbyter, de Hebraicæ veri-
 tate in Latinum vertit sermonem. Summo studio
 summaque cura per diversos codices oberrans
 editiones perquisivi; in unum collegi corpus, et
 scribens transfudi, fecique pandectem. . . . Ceteræ
 vero scripturæ, quæ non sunt canonicæ, sed dicuntur
ecclesiastica, istæ sunt, id est, liber *Judith*,
Tobias, libri *Maccabæorum* duo, *Sapientia*, quæ
 dicitur *Salomonis*, et liber Jesu filii Sirac, et liber
Pastoris. Expliciit in nomine Patris, et Filii, et Spi-
 ritus sancti. Amen ».

His subjungit idem excerptor librum *Judith*
 secundum antiquam translationem Latinam usu
 receptam in Ecclesia ante Hieronymum: de qua
 veteri Vulgata dicturi sumus in appendice veteris
 Testamenti. De canone vero hæctenus dicta sufficiant.
 MART.

EXPLICIT LIBER ESTHER.

EXPLICIT CANON HEBRAICÆ VERITATIS.

SANCTI EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRÆBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS SECUNDA,

*Complectens aliquot libros qui in Hebræorum canone non habentur,
 vel qui in Hebræo canone quidem habiti, iterum tamen e textu
 Græco Septuaginta versi sunt.*

POSTREMUS ORDO

VETERIS TESTAMENTI.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM TOBIÆ.

CHROMATIO¹ ET HELIODORO EPISCOPI HIERONYMUS PRESBYTER IN DOMINO SALUTEM.

Mirar inon desino exactonis vestræ instantiam, exigitis enim, ut librum Chaldeo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham, librum

utique Tobiae, quem Hebraei de catalogo divinarum Scripturarum secentas, his, quae² apocrypha memorant, manciparunt. Feci satis desi-

1. Chromatio scilicet Aquilese, Heliodoro autem Altini episcopo.

2. Ita legit ms. codex biblicorum maximus Carthusie Villae-Novae secus Avenionem: et ita legendum consentiunt viri litterati, Leander a Sancto Martino et ceteri omnes, quibus exploratum est Judaeos, non alios Hagiographos libros agnoscere: proter eos qui tertium ordinem canonis Hebraei constituunt. Edid corrupte legunt cum mss. quam plurimis, *Hagiographa*: non enim potuit Tobiae liber de canone seu catalogo divinarum Scripturarum seari, ut verbis utar sancti doctoris, quin ab ordine hagiographorum simul seicaretur; et inter apocrypha apud Hebraeos reponeretur. Ne quis vero hic nobis obstrepat invidiae livor, vel inimicus homo; meminerit omnes ac singulos libros hagiographos Hebraeorum fuisse memoratos, numeratosque ab Hieronymo praefatione in libros Regum; intra quos nec Tobiam, nec Judith nullatenus recensere voluit: Tertius, inquit, ordo ἁγίγραφα possidet; et primus liber incipit a Job, secundus a David... Tertius est Salomon tres libros habens: Proverbia... Ecclesiasten... Canticum Canticorum. Sextus est Daniel. Septimus Dabreajamim... qui liber apud nos Παράκρησις primus et secundus inscribitur. Octavus Esras, qui et ipse similiter apud Graecos et Latinos in duos libros divisus est. Nonus Esther. Atque ita fiunt pariter veteris legis libri viginti duo, id est, Mosi quinque: prophetarum octo: hagiographorum novem. Quamquam nonnulli Ruth et moth Cinter ἁγίγραφα scriptitent, et libros hos in suo putent numero supputandos: ac per hoc

esse priscae legis libros viginti quatuor... Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebraeo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus quidquid extra hos est, inter ἁγίγραφα esse ponendum. Igitur sapientia... et Jesu filii Sirac liber, et Judith, et Tobias, et Pastor, non sunt in canone. Quam parum sibi constaret Hieronymus, si Tobiae librum, quem hoc loco inter apocrypha esse ponendum decernit, postea dixerit praefatione in eundem Tobiam, apud Hebraeos inter hagiographa fuisse mancipatum. Haec ne contraria sibi et invicem pugnantia docuisse credatur sanctus doctor, error votorum librorum castigandus est ad fidem ms. exemplaris supra laudati: summa namque diligentia primum descriptus, secundis etiam curis emendatior factus est, ac melioris notae. At de his iterum praefatione in Judith, ubi ad nostram lectionem, apocrypha, confirmandam accedit alter ms. biblicorum codex bibliothecae Avenionensis collegii e societate Jesu. MARF.

— Plerique alii libri cum veteres tum recentiores legunt hagiographa, hancque lectionem sunt critici cetera docti, qui ea maxime de causa praefarant, quod liber iste, tametsi in priorem Hebr. canonem, libros tantummodo Hebraice scriptos complectentem, receptus non sit, divinam tamen auctoritatem tum apud ipsos, tum apud Ecclesiae patres continuo obtinuerit, ut ex utriusque partis testimoniis, et Grotii praeterea, ac Sixti Sennensis argumentis compectum est. Nihilominus impressa lectio, apocrypha, quam et Martianus priorem ex mss. restituit,

derio vestro, non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, et imputant nobis, contra suum canonem Latinis auribus ista transferro. Sed melius esse iudicans Pharisæorum displicere iudicio, et episcoporum iussionibus deservire, institi ut potui. Et quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni Hebraico: utrius-

bousque argumentis munivit, unico vera est, eamque unico probat et res ipsa, et Hieronymianus contextus nedom huius loci, sed et in prologo galeato multo luculentius, demum et prologo ad libros Salomonis, atque alio in Jonam. Major quoque ab ea stat numerus codicum mss. atque eorum auctoritas, qui ita olim in suis exemplaribus scriptum invenerunt, ut est auctor glossæ orillasriæ, Comestor, Hugo card. liber Marmotrectus, Abuliensis, auctor præfationis bibliorum una cum glossa ordin. et Lyrano editorum, aistipulantibus etiam Driodone, Catharino, Garzia Galarza, ac dudum Simonio, atque aliis. Quin etiam ex his mss. qui *hagiographa* præferunt, aut hic aut inferius ad prologum Judithæ, qui geminus huic locus est, nonnulli annotant ad libri oram, *apocrypha*. Sic habet glossa interlinearis ad hunc locum, sicque haberi testatur Humfredus Hodyus in

que linguæ peritissimum loquacem reperiens unius diei laborem arripui: et quidquid illo mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis expositi. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo, cum gratum vobis didicero me, quod jubere estis dignati, complesse.

quodam ms. Lambethano ad prolog. Judithæ, ubi notatum in margine manu supra an. 200 vetusta: *Apocrypha est verior lectio*. Idem ait: In alio Bodlejano (NE. A. 21) annotatur ad prolog. Tobie manu antiqua, *imo verius inter apocrypha*. Sic *apocrypha* legitur in prolog. Judith. in alio biblo Lambethano optimæ notæ 2 vol. prægrand. et in biblo Bodlejano (NE. F. 3 25) legitur *apocrypha* in utroque prologo. Inter antiquiores quotquot lectionem *hagiographa* veram esse crediderunt, largiori sensu sumendam esse statuunt. Sic Dionysius Carthus. et in tertio quodam bibliogr. ms. Bodlejano (F. 107) ad vocem *hagiographa* in prolog. Tobie notatum, *id est, apocrypha: scilicet hagiographa dicuntur large*. Et in prolog. Judith ad eandem vocem apponitur nota interlinearis, *large*.

Cap. I. — Tobias ex tribu et civitate Nephthali (quæ est in superioribus Galilææ supra Naasson, post viam quæ ducit ad occidentem, in sinistro habens civitatem Sephet) cum captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captivitate tamen positus, viam veritatis non deseruit, ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus, qui erant ex ejus genere, impertiret. Cumque esset junior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium, sed pergebat in Jerusalem ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, omnia primitiva sua et decimas suas fideliter offerens, ita ut in tertio anno proselytius, et advenis ministraret omnem decimationem. Hac et his similia secundum legem Dei puerulus observabat. Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato.

Igitur, cum per captivatem devenisset cum uxore sua, et filio in civitatem Ninivem cum omni tribu sua, cum omnes ederent ex cibis gentilitium, iste custodivit animam suam et nun-

1. Hunc librum, quem satis habuit Marian. ex Vaticana edit. fideliter expressisse, nos ad antiquissimum ejusdem Vaticanæ bibliothecæ Palatinum ms. codicem n. 24 prænotatum continenter exegimus. Sed et alium consulimus iidem Vaticanum, olim reginæ Suecorum ms. sub n. 7, quem et in superioribus tomis libris recognoscendis bonæ frugis expertissimus. Dicitur porro quidam alius S. Germani Fra-

INCIPIT

LIBER' TOBIÆ.

quam contaminatus est in oscis eorum. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis, et dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisset. Pergebat ergo ad omnes, qui erant in captivitate, et monita salutis dabat eis.

Cum autem venisset in Rages civitatem Medorum, et ex his, quibus honoratus fuerat a rege, habuisset decem talenta argenti: et cum in multa turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti.

Post multum vero temporis, mortuo Salmanasar rege, cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, et filios Israel exosos haberet in conspectu suo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognitionem suam, et consolabatur eos, dividebatque unicuique, prout poterat, de facultatibus suis: esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, et mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat.

Denique cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepe liebat corpora eorum. At ubi nuntialium est regi,

tensis ms. hanc præferre interscriptionem: *Libretorum Tobie filii Ananielis, filii Gabrielis de tribu Nephthalim*. Sed Chaldæus textus unde versionem hanc suam expressit s. pater, nullam Tobie genealogiam videtur exhibuisse; tamen alii textus, et Græcæ edit. quarum ille ms. sequitur normam, adhuc fusiores genealogias, easque inter se varias nectant.

jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei.

Cap. II. — Posthac vero, cum esset dies festus Domini, et factum esset prandium bonum in domo Tobiae, dixit filio suo: Vade, et adhuc aliquos de tribu nostra, timentes Deum, ut epulenter nobiscum. Cumque abisset reversus nuntiavit ei, unum ex filiis Israel jugulatum jacere in platea. Statimque exiliens de accubitu suo, relinquens prandium, jejimus pervenit ad corpus: tollensque illud portavit ad domum suam occulte, ut, dum sol occubisset, caute sepeliret eum. Cumque occultasset corpus, manducavit panem cum lacte et tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem et luctum. Cum vero sol occubisset, abiit, et sepelivit eum. Arguebant autem eum omnes proximi ejus, dicentes: Jam hujus rei causa interficij jussus es, et vix effugisti mortis imperium, et iterum sepelis mortuos? Sed Tobias plus timens Deum quam regem, rapiebat corpora occisorum, et occultabat in domo sua, et mediis noctibus sepeliebat ea.

Contigit autem ut quadam die fatigatus a sepultura, veniens in domum suam, jactasset se juxta parietem, et obdormisset, et ex nido hircinorum dormienti illi calida stercora incidere super oculos ejus, fieretque caecus. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiae ejus, sicut et sancti Job. Nam cum ab infantia sua semper Deum timeret, et mandata ejus custodierit, non est contristatus contra Deum, quod plaga caecitatis eveniret ei, sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitae suae. Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes et cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes: Ubi est spes tua, pro qua elemosynas et sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita

loqui: quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.

Anna vero uxor ejus ibat ad opus texitrium quotidie, et de labore manuum surum victum, quem consequi poterat, deferobat. Unde factum est, ut haec dum caprarum accipiens detulisset domi: cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit: Videte, ne forte furivus sit, redite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Ad haec uxor ejus irata respondit: Manifeste vana facta est spes tua, et elemosynae tuae modo apparuerunt [At. paruerunt]. Atque his et aliis hujus-cemodi verbis exprobrabat ei.

Cap. III. — Tunc Tobias ingemuit, et cepit orare eum lacrymis, dicens: Justus es, Domine, et omnia judicia tua iusta sunt, et omnes viae tuae, misericordia, et veritas, et iudicium. Et nunc, Domine, memor esto mei, et ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Quoniam non obedivimus praeceptis tuis², ideo traditi sumus in direptionem, et captivitatem, et mortem, et in fabulam, et in improprium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos, Et nunc, Domine, magna judicia tua, quia [At. qui] non egimus secundum praecepta tua, et non ambulavimus sinceriter coram te. Et nunc, Domine, secundum voluntatem tuam fac mecum, et praecipe in pace recipi spiritum meum: expedit enim mihi mori magis quam vivere.

Eadem itaque die contigit, ut Sara filia³ Raguelis in Rages civitate Medorum, et ipsa audiret improprium ab una ex ancillis patris sui, quoniam tradita fuerat septem viris, et daemonium nomine Asmodaeus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eam. Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei, dicens: Amplius ex te non⁴ videamus filium aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum. Nunquid et occidere me vis sicut jam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum [At. superiori cubiculo] domus suae: et tribus diebus, et tribus noctibus non manducavit, neque bibit: sed in oratione per-

1. In Palatino ms. *judicia tua vera sunt.*

2. Idem ms. et *traditi sumus.* Graeco $\kappa\alpha\iota$ $\psi\omicron\sigma\kappa\alpha\iota$ $\eta\mu\iota\varsigma$, etc.

3. Cum Palatino reginae ms. *filia Raguel in civitate*, absque intermedio nomine Rages.

4. Idem mss. *non videbimus.*

sistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab isto improprio liberaret eam. Factum est autem die tertia, dum compleret orationem benedicens Dominum, dixit: Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum: qui cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui invocant te. Ad te, Domine, faciem meam convertito, ad te oculos meos¹ dirigo. Peto, Domine, ut de vinculo improprietatis hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me. Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia. Nunquam cum ludentibus miscui me: neque cum his, qui in levitate ambulant, participem me praeui. Virum autem cum timore tuo, non eum libidine mea consensu suscipere. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi² forsitan me non fuerunt digni: quia forsitan viro alii conservasti me. Non est enim in hominis potestate consilium tuum. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit: quod vita ejus, si in probatione fuerit, liberabitur: si autem in correctione fuerit, ad misericordiam tuam venire [At. pervenire] licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem, tranquillum facis: et post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis. Sit nomen tuum, Deus Israel, benedictum in saecula.

In illo tempore exaudite sunt preces amborum in conspectu gloriae summi Dei: et missus est Angelus Domini Sanctus Raphael, ut curaret³ eos ambos, quorum uno tempore sunt oratione in conspectu Domini recitata.

Cap. IV. — Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri ut mori potuisset, vocavit ad se Tobiam filium suum, dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei, et ea in corde tuo, quasi fundamentum construo. Cum accepit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et honorem habebis matri tuae omnibus diebus vitae ejus: memor enim esse debes, quae et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Cum autem et ipsa compleverit tempus vitae suae, se-

pelias [At. sepelias] eam circa me. Omnibus autem diebus vitae tuae in mente habeto Deum: et cave, ne aliquando peccato consentias, et pretermittas praecepta⁴ Domini Dei nostri. Ex substantia tua fac elemosynam, et noli avertere faciem tuam ab illo paupere, ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo poteris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Praemium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam elemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus facientibus [At. qui faciunt] eam. Attende tibi, fili mi, ac omni fornicatione, et praeter uxorem tuam, nunquam patiaris crimen scire. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restituat, et merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam iusti constituat, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. Consilium semper a sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum: et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant.

Indico etiam tibi, fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages civitate Medorum, et chirographum ejus apud me habeo: et ideo perquire quomodo ad eum pervenias, et recipias ab eo supra memoratum pondus argenti, et restituas ei chirographum suum. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene.

Cap. V. — Tunc respondit Tobias patri suo, et dixit: Omnia quaecunque praecipisti mihi,

1. Iterum *convertito* pro *dirigo*, nostri mss. praeforunt.

2. Palatino ms. *illi mihi forsitan non fuerunt*, etc.

3. Pronomen *eos*, tacet idem ms. tum legit, *quorum uno tempore fuerat oratio in conspectu recitata.*

4. Hoc quoque nomen *Domini* idem ms. tacet.

faciam, pater. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, et ego eum ignoro: quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognovi. Tunc pater suus respondit illi, et dixit: Chirographum quidem illius penes me habeo, quod dum illi ostenderit, statim restituat. Sed perge nunc, et inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salva mercede sua: ut, dum adhuc vivo, recipias eam.

Tunc egressus Tobias, invenit juvenem splendidum, stantem pœcinctum, et quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quod Angelus Dei esset, salutavit eum, et dixit: Unde te habemus, bone juvenis? At ille respondit: Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei: Nosti viam, qua ducit in regionem Medorum? Cui respondit: Novi: et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum: qui moratur in Rages civitate Medorum, quae posita est in monte Ecbatanis. Cui Tobias ait: Sustine me, obsecro, donec haec ipsa nuntium patri meo.

Tunc ingressus Tobias, indicavit universa haec patri suo. Super quae admiratus pater, rogavit, ut introiret ad eum.

Ingressus itaque salutavit eum, et dixit: Gaudium tibi sit semper. Et ait Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris siedo, et lumen caeli non video? Cui ait juvenis: Forti animo esto, in proximo est ut a Deo cureris. Dixit itaque illi Tobias: Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? Et cum redieris, restituam tibi mercedem tuam. Et dixit ei Angelus: Ego ducam et reducam eum ad te. Cui Tobias respondit: Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael Angelus dixit: Genus quaeris mercenarii, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo est? Sed ne forte sollicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiae magni filius. Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Sed poto ne irascaris quod voluerim cognoscere genus tuum. Dixit autem illi Angelus: Ego sanum ducam, et sanum tibi reducam filium tuum. Respondens autem Tobias, ait: Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum.

1. Tota isthaec pericopa: *Et fel valet ad unguendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur*, in Palatino ms. desideratur.

Tunc paratis omnibus, quae erant in via portanda, fecit Tobias vale patri tuo et matri suo, et ambulaverunt ambo simul.

Cumque profecti essent, cepit mater ejus flere, et dicere: Baculum senectutis nostrae tulisti, et transmisisti a nobis. Nunquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum. Dixitque ei Tobias: Noli flere, salvus perveniet filius noster, et salvus revertetur ad nos, et ocelli tui videbunt illum. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur ei, et bene disponat omnia, quae circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos. Ad hanc vocem cessavit mater ejus flere, et tacuit.

Cap. VI. — Profectus est autem Tobias, et canis secutus est eum, et mansit prima mansione juxta fluvium Tigris. Et exivit ut lavaret pedes suos, et ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum. Quem expavescens Tobias clamavit voce magna, dicens: Domine, invadit me. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam ejus, et trade eum ad te. Quod eum fecisset, attraxit eum in siccum, et palpitar cepit ante pedes ejus. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piscem, et cor ejus, et fel, et jecur repono tibi: sunt enim haec necessaria ad medicamenta utiliter. Quod cum fecisset assavit carnes ejus, et secum tulerunt in via: caetera salierunt, quae sufficerent eis, quousque pervenirent in Rages civitatem Medorum. Tunc interrogavit Tobias Angelum, et dixit ei: Obsecro te, Azaria frater, ut dicas mihi, quod remedium habebunt ista, quae de pisce servare jussisti? Et respondens Angelus, dixit ei: Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus extrahet omne genus demoniorum, sive a viro, sive a muliere, ita ut ultra non accedat ad eos¹. Et fel valet ad unguendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur.

Et dixit ei Tobias: Ubi vis ut maneam? Respondensque Angelus, ait: Est hic Ragucl nomine, vir propinquus de tribu tua, et hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, neque feminam ullam habet aliam praeter eam. Tibi debetur omnis substantia ejus, et

oportet eam te accipere conjugem. Pete ergo eam a patre ejus, et dabit tibi eam in uxorem. Tunc respondit Tobias, et dixit: Audio quia tradita est septem viris, et mortui sunt, sed et hoc audivi, quia daemonium occidit illos. Timeo ergo, ne forte et mihi haec eveniant: et cum sim unicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prevalere potest daemonium. Hi namque qui conjugium ita suscipiunt ut Deum a se et a sua mente excludant, et suae libidine ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus habet potestatem demonium super eos. Tu autem cum acceperis eam ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ad ea, et nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea. Ipsa autem nocte, incenso jecore piscis, fugabitur demonium. Secunda vero nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris. Tertia autem nocte, benedictionem consequeris, ut filii ex vobis procreentur incolumes. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in semine Abrahae benedictionem in filiis consequaris.

Cap. VII. — Ingressi sunt autem ad Ragucl, et suscepit eos Ragucl cum gaudio. Intuensque Tobiam Ragucl, dixit Annæ uxori suae: Quam similis est juvenis iste consobriño meo! Et cum haec dixisset, ait: Unde estis, juvenes fratres nostri? At illi dixerunt: Ex tribu Nephthali sumus ex captivitate Ninive. Dixitque illis Ragucl: Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Novimus. Cumque multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Ragucl: Tobias, de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Ragucl, et cum lacrymis osculatus est eum, et plorans supra collum ejus, dixit: Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni et optimi viri filius es. Et Anna uxor ejus, et Sara ipsorum filia, lacrymate sunt.

Postquam autem locuti sunt, praecipit Ragucl occidi arietem, et parari convivium. Cumque hortaretur eos discumbere ad prandium, Tobias dixit: Hic ego hodie non manducabo neque bibam, nisi prius petitionem meam confirmes, et promittas mihi dare Saram filiam tuam. Quo

audito verbo, Ragucl expavit, sciens quid eveniret illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam: et timere cepit ne forte et huic similiter contingeret. Et cum notaret, et non daret petenti ullum responsum, dixit ei Angelus: Noli timere dare eam isti, quoniam huic timentis Deum debetur conjux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Ragucl: Non dubito quod Deus preces, et lacrymas meas in conspectu suo admiserit. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut ista conjungeretur cognationi suae secundum legem Moysi: et nunc noli dubium gerere quod tibi eam tradam. Et apprehendens dexteram filiae suae, dextrae Tobiae tradidit, dicens: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob vobiscum sit, et ipso jungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem conjugii. Et post haec epulati sunt, benedicentes Deum.

Vocavitque Ragucl ad se Annam uxorem suam, et praecipit ei ut prepararet alterum cubiculum. Et introduxit¹ illuc Saram filiam suam, et lacrymata est.

Dixitque ei: Forti animo esto, filia mea: Dominus caeli det tibi gaudium pro taedio quod perpessa es.

Cap. VIII. — Postquam vero convenerunt, introduxerunt juvenem ad eam. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidii suo partem jecoris, posuitque eam super carbones vivos. Tunc Raphael Angelus apprehendit daemonium, et religavit illud in deserto superioris Aegypti. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exsurge, et deprecemur Deum hodie, et cras, et secundum cras: quia his tribus noctibus Deo jungimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus conjugio. Filii quippe sanctorum sumus, non possumus ita conjungi, sicut gentes quae ignorant Deum.

Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te caeli et terrae, mareque et fontes, et flumina et omnes creaturae tuae, quae in eis sunt. Tu fecisti Adam de limo terrae, dedistisque ei adjutorium Bevam. Et nunc, Domine, tu scis,

2. In Palatino ms. *introducitur in eam Saram, etc. et mox, filia mi, pro mea.*

quia non luxurie causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum. Dixit¹ quoque Sara: Miserere nobis, Domine, miserere nobis, et consenscamus ambo pariter sani.

Et factum est circa pullorum cantum, accersiri jussit Raguel servos suos, et abierunt cum eo pariter, ut fodere sepulcrum. Dicebat enim: No² forte simili modo evenit ei, quo et ceteris illis septem viris qui sunt ingressi ad eam. Cumque parvum fossam, reversus Raguel ad uxorem suam, dixit ei: Mitte unam ex ancillis tuis, et videat si mortuus est, ut sepeliam eum antequam illucescat dies. At illa misit unam ex ancillis suis. Quae ingressa cubiculum, reperit eos salvos et incolumes, secum pariter dormientes. Et reversa, nuntiavit bonum nuntium: et benedixerunt Dominum, Raguel videlicet et Anna uxor ejus, et dixerunt: Benedicimus te, Domine Deus Israel, quia non contigit³, quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, et exclusisti a nobis inimicum persequentem nos. Misertus es autem duobus unicis. Fac eos, Domine⁴, plenus benedicere te: et sacrificium tibi laudis tue et suae sanitatis offerre, ut cognoscat universitas gentium, quia tu es Deus solus in universa terra. Statimque praecepit servis suis Raguel, ut replerent fossam, quam fecerant, priusquam elucesceret. Uxori autem suae dixit, ut instrueret convivium, et prepararet omnia quae in cibos erant iter agentibus necessaria. Duae quoque pingues vaccas, et quatuor arietes occidi fecit, et parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. Et adjuravit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud se. De omnibus autem, quae possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobia: et fecit [Al. add. hanc] scripturam, ut pars dimidia, quae supererat post obitum eorum, Tobiae dominio deveniret.

1. Palatin. ms. cum Vulgatis dicit itaque Sara, etc.

2. Illud forte Palatin. ms. tacet.

3. Adit idem ms. hic nobis.

4. Ms. Palatinus in plenus. Paulo post pro universitas, quod nostri alique omnes libri restitunt, vitiosum lectum a Martianeo universitatis.

5. Nostri mss. obsecro ut sumas, sine te, etc.

6. Unus Palatin. ms. quomodo Raguel conjuraverit me.

Cap. IX. — Tunc vocavit Tobias Angelum ad se, quem quidem hominem existimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto ut auscultes verba mea.

Si me ipsum tradam tibi servum, non ero indignus providentiae tuae. Tamen obsecro⁵ te, ut assumas tibi animalia sive servitia, et vadas ad Gabelum in Rages civitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, et recipias ab eo pecuniam, et roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: si tardavero una die plus, contristat animam ejus. Et certe vides quomodo⁶ adjuravit me Raguel, cujus adjuramentum spernere non possum.

Tunc Raphael assumens quatuor ex servis Raguelis, et duos camelos, in Rages⁷ civitatem Medorum perrexit: et inveniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, et recepit ab eo omnem pecuniam, indicavitque ei de Tobia filio Tobiae, omnia⁸ quae gesta sunt: fecitque eum secum venire ad nuptias.

Cumque ingressus esset domum Raguelis, invenit Tobiam discumbentem: et exsiliens, osculati sunt se invicem: et⁹ flevit Gabelus, benedixitque Deum, et dixit: Benedictus te Deus Israel, quia filius es optimi viri, et justus, et timentis Deum, et elemosynas facientis: et dicatur benedictio super uxorem tuam, et super parentes vestros, et videatis filios vestros, et filios filiorum vestrorum usque in tertiam et quartam generationem: et sit¹⁰ semen vestrum benedictum a Deo Israel, qui regnat in secula seculorum. Cumque omnes dixissent: Amen, accesserunt ad convivium: sed et eum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

Cap. X. — Cum vero moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater ejus Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? Pulasne Gabelus

7. Tacet idem ms. hic vocem civitatem, moxque habet, et veniens ad Gabelum dedit ei chirographum, pro et inveniens Gabelum, etc.

8. Idem ms. quae ei gesta sunt.

9. Plus iterum habet idem ms. flevit itaque Gabelus, tum, benedixit te Dominus Deus, etc.

10. Pro semen in Palatino ms. est nomen.

mortuus est, et nemo reddet illi pecuniam? Coepit autem contristari nimis ipse, et Anna uxor ejus cum eo: et coeperunt ambo simul flere: eo quod die statuto minime reverteretur filius eorum ad eos. Plebat igitur mater ejus¹ irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu! heu! Me, fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostrae, solatium vitae nostrae, spem posteritatis nostrae! Omnia simul in te uno habentes, te non debuimus dimittere a nobis. Cui dicebat Tobias: Tace, et noli turbari, sanus est filius noster: satis fidelis est vir ille, cum quo misimus eum. Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exsiliens circumspicebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem.

At vero Raguel dicebat ad generum suum: Mane hic, et ego mittam nuntium salutis de te ad Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait: Ego novi, quia pater meus et mater mea modo dies compulant, et cruciatur spiritus eorum in ipsis. Cumque verbis multis rogaret Raguel Tobiam, et ille cum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, et dimidiam partem omnis substantiae suae in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, et in vaccis, et in pecunia multa: et salvum atque gaudentem dimisit eum a se, dicens: Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes, et inveniat omnia recte circa parentes vestros, et videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, et dimiserunt ire: momentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, et se ipsam irreprehensibilem exhibere.

Cap. XI. — Cumque reverterentur, pervenerunt ad Charan, quae est in menio itinere contra Niniven, undecimo die. Dixitque Angelus: Tobia frater, scis quemadmodum reliquisti patrem tuum. Si placet itaque tibi, praecedamus, et lento gradu sequantur iter nostrum familiae, simul cum conjuge tua, et cum animalibus. Cumque hoc placuisset ut irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis: erit enim necessa-

rium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, et abierunt.

Anna autem sedebat secus viam, quotidie in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodem loco specularetur adventum ejus, vidit a longe, et illico agnovit venientem filium suum: currensque nuntiavit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. Dixitque Raphael ad Tobiam: At ubi introieris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum: et gratias agens ei, accede ad patrem tuum, et osculare eum. Statimque lini super oculos ejus ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi ejus, et videbit pater tuus lumen caeli, et in aspectu tuo gaudebit.

Tunc praecurrit canis, qui simul fuerat in via: et quasi nuntius adveniens, blandimento suae caudae gaudebat. Et consurgens caecus pater ejus, coepit offendens pedibus currere, et data manu puero, occurrit obviam filio suo. Et suscipiens osculatus est eum cum uxore sua, et coeperunt ambo flere praeter gaudium. Cumque adrassent Deum, et gratias egissent, condescerunt. Tunc sumens Tobias de felle piscis, linxit oculos² patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam: et coepit albo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit. Et glorificabant Deum, ipse videlicet, et uxor ejus, et omnes qui sciebant eum. Dicebatque Tobias: Benedictus te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me: et ecce ego video Tobiam filium meum.

Ingressa est etiam post septem dies Sara uxor filii ejus, et omnis familia sana, et pecora, et cameli, et pecunia multa uxoris: sed et illa pecunia, quam receperat a Gabelo: et narravit parentibus suis omnia beneficia Dei, quae fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. Veneruntque Achior et Nabath consobrini Tobiae, gaudentes ad Tobiam, et congratulantes ei de omnibus bonis, quae circa illum ostenderat Deus. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gavisi sunt.

Cap. XII. — Tunc vocavit ad se Tobias filium suum, dixitque ei: Quid possumus dare viro

1. In eodem incomparabilibus legitur pro irremediabilibus.

2. Duo mss. linxit oculos patri suo.

isti saneto. qui venit tecum? Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater, quam mercedem dabis ei? Aut quid dignum poterit esse beneficiis ejus? Me duxit et rediit sanum, pecuniam a Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, et demonium ab ea ipso compescuit, gaudium parentibus ejus fecit, me ipsam a devotione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen coeli, et bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? Sed peto te, pater mi, ut roges eum, si forte dignabitur medietatem de omnibus, quae allata sunt, sibi assumere.

Et vocantes eum, pater scilicet et filius, tulimus eum in partem: et rogare coeperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium, quae attulerant, acceptam habere. Tunc dixit eis occulte: Benedicite Deum coeli, et coram omnibus viventibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Bona est oratio cum jejuniis, et elemosyna magis quam thesaurus auri recondere: quoniam elemosyna a morte liberali, et ipsa est, quae purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam aeternam. Qui autem faciunt peccatum, et iniquitatem, hostes sunt anime suae. Manifesto ergo vobis veritatem, et non abscondam a vobis occultum sermonem. Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Et nunc misit me Dominus, ut curarem te, et Saram uxorem filii tui a demonio liberarem. Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstant ante Dominum. Cumque hæc audissent, turbati sunt, et tremantes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram: ipsum benedicite, et cantate illi. Videbar quidem vobiscum manducare, et bibere: sed ego cibo invisibilis, et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. Tempus est ergo ut revertar ad

1. Addit Palatin. ms. hic tribus. sive habet, parentibus ejus tribus fecit.

2. Ille vero vocem omnia, idem ms. prætermittit.

eum, qui me misit: vos autem benedicite Deum, et narrate omnia mirabilia ejus. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablati est, et ultra eum videre non potuerunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum, et exsurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.

Cap. XIII. — Aperiens autem Tobias senior os suum benedixit Dominum, et dixit: Magnus es, Domine, in æternum, et in omnia secula regnum tuum, quoniam tu flagellas et salvas: deducis ad inferos, et reducis: et non est qui effugiat manum tuam. Confitemini Domino, filii Israel, et in conspectu gentium laudate eum: quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, et faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum. Ipse castigavit nos propter iniquitates nostras: et ipse salvabit nos propter misericordiam suam. Aspice ergo quæ fecit nobiscum, et cum timore et tremore confitemini illi: regemque sæculorum exaltate in operibus vestris. Ego autem in terra captivitatis mee confitebor illi: quoniam ostendit majestatem suam in gentem peccatricem. Convertimini itaque, peccatores, et facite justitiam coram Deo, credentes quod faciat vobiscum misericordiam suam. Ego autem, et anima mea in hoc letabimur.

Benedicite Dominum omnes electi ejus: agite dies lætitiæ, et confitemini illi. Jerusalem civitas Dei, castigavit te Dominus in operibus manuum tuarum. Confitere Domino in bonis tuis, et benedic Deum sæculorum, ut reedificet in te tabernaculum suum, et revocet ad te omnes captivos, et gaudeas in omnia secula sæculorum. Luce splendida fulgebis: et omnes fines terre adorabunt te. Nationes ex longinquo ad te venient: et munera deferentes, adorabunt in te Dominum, et terram tuam in sanctificationem habebunt. Nomen enim magnum invocabunt in te. Maledicti erunt qui contempserint te: et condemnati erunt omnes qui blasphemaverint te: benedictique erunt qui edificaverint te. Tu autem letaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, et congregabuntur ad Dominum.

3. Idem ms. in Deo letabimur.

4. Plus habet idem ms. civitas Dei magni castigavit, etc.

Beati omnes qui diligunt te, et qui gaudent super pacem tuam. Anima mea, benedic Dominum, quoniam liberavit Jerusalem civitatem suam: a cunctis tribulationibus ejus, Dominus Deus noster. Beatus ero, si fuerint reliquie seminis mei ad videndam claritatem Jerusalem. Porte Jerusalem ex sapphiro et smaragdo edificabuntur: et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. Ex lapide candido et mundo omnes platee ejus stromentur: et per vicos ejus alleluia cantabitur. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam, et sit regnum ejus in secula sæculorum super eam. Amen.

Cap. XIV. — Et consummati sunt sermones Tobie. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadraginta duobus, et vidit filios nepotum suorum. Completis itaque annis centum duobus, sepultus est honorifice in Ninive. Quinquaginta namque sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius vero recepit. Reliquum vero vite sue in gaudio fuit, et cum bono profectu timoris Dei perrexit in pacem.

In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum, et septem juvenes filios ejus nepotes suos, dixitque eis: Prope erit interitus Ninive: non enim excidit verbum Domini: et fratres nostri, qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eam. Omnis autem deserta terra ejus replebitur, et domus Dei, quæ in ea incensa

est, iterum reedificabitur: ibique revertentur omnes timentes Deum, et relinquent gentes idola sua, et venient in Jerusalem, et inhabitabunt in ea, et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel. Audite ergo, filii mei, patrem vestrum: Servite Domino in veritate, et inquirete ut faciatis quæ placita sunt illi: et filiis vestris mandate ut faciant justitias et elemosynas, ut sint memores Dei et benedicant eum in omni tempore in veritate, et in tota virtute sua. Nunc ergo, filii, audite me, et nolite manere hic: sed quacunque die sepelieritis matrem vestram circa me in uno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros ut exeatis hinc: video enim quia iniquitas ejus finem dabit ei.

Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos, invenitque eos incolumes in senectute bona: et curam eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum: et omnem hereditatem domus Itaque ipse percepit: viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. Et completis annis nonaginta novem in timore Domini, cum gaudio sepelierunt eum.

Omnis autem cognatio ejus, et omnis generatio ejus in bona vita, et in sancta conversatione permansit, ita ut accepti essent tam Deo, quam hominibus, et cunctis habitantibus in terra.

1. Solida hæc verba, a cunctis tribulationibus ejus Dominus Deus noster, quæ etiam abesse sine recti sensus dispendio possunt, Palat. ms. prætermisit; multo autem plura in Hebr. et Græco textibus hic loci desiderantur.

2. Idem ms. ut sit regnum ejus, tum verba, in secula sæculorum, non agnoscit.

3. In eodem ms. centum duodecim, pro centum duobus legitur; etenim nihil de sepultura Tobie tradunt sive Hebræus, sive Græcus textus, quin potius isto tantum nonaginta sex annos vite Tobias videtur tribuere.